

Pražská operace Sovětské armády

Před čtyřiceti lety, v poledne 5. května roku 1945, se ozvalo na vlnách pražského rozhlasu volání o pomoc, které se stalo signálem k povstání českého lidu proti několikaleté nadvládě hitlerovců, jímž vyvrcholil náš národně osvobozenecký, protifašistický boj za druhé světové války. Za necelých pět dní nato, časně ráno 9. května, čelní tankové jednotky Sovětské armády vstoupily do Prahy a současně likvidovaly odpor fašistů na venkově. Tím byl dovršen několikaměsíční proces osvobozování naší vlasti z šestileté okupace fašistického Německa. Pražskou operací byly zakončeny ozbrojené akce za druhé světové války na evropském válčišti.

Pražská operace Sovětské armády, uskutečněná na pomoc Květnovému povstání českého lidu ve dnech 6.—12. května roku 1945, probíhala za zcela zvláštní vojensko-politické situace. Druhá světová válka se již chýlila v Evropě ke konci a nadcházel úplný vítězství států protifašistické koalice, v níž rozhodující úlohu sehrál Sovětský svaz a jeho armáda. Konečné zhroucení fašistického Německa bylo předznamenáno sérií rozsáhlých porážek německé armády a dobytím Berlína. Po něm následovalo zajetí 300 000 nepřátelských vojáků a navázání dotyku Sovětské armády s vojsky západních velmocí na Labi. Bylo také doprovázeno Hitlerovou sebevraždou (30. dubna) a ustavením nové vlády velkomírála Dönitzera.

Nová německá vláda se snažila o to, aby s pomocí vojsk, která dosud držela některé úseky východní fronty severně Čech, na Moravě, ve východním Rakousku a severozápadní Jugoslávii, dosáhla co nejvýhod-

nějších podmínek pro kapitulaci v prohrané válce. Přitom i ona doufala v rozkol mezi státy protifašistické koalice, v uzavření separátního míru se západními velmocemi a v zahájení společného tažení s nimi proti Sovětskému svazu. Proto se německá vojska i počátkem května nadále houževnatě bránila proti postupu Sovětské armády na východní frontě, tj. hlavně v západní části Československa a v jeho sousedství, zatímco na západní frontě se hromadně vzdávala jednotkám západních velmocí.

Celková situace se tak začala komplikovat. Vinu na tom měly také reakční kruhy vládnoucí velkobouržoazie ve Spojených státech amerických a ve Velké Británii, které usilovaly o vytěžení maxima pro své velkomocenské cíle ve střední Evropě. K tomu jim mělo posloužit proniknutí americko-britských vojsk co nejdále na východ nejen v Německu a v Rakousku, ale také v Československu, kde měly zabránit

Sovětské armádě v plnění jejího osvobozenického poslání.

Sovětské vrchní velení dlouho předem počítalo s vedením rozsáhlé vojenské operace, v jejímž průběhu mělo být v závěrečné etapě bojů na evropském válečném osvozeno i západní území Československa. Konkrétní úkol osvobodit Prahu dostala sovětská vojska poprvé již v únoru 1945 v souvislosti s přípravou ostravské operace. Vzhledem k houževnatému odporu nepřítele však bylo nutné ovládnutí Prahy o něco odsunout a její osvobození spojit s uskutečněním samostatné operace — pražské. Přípravy k ní byly značně dlouhé. Již v souvislosti s přípravami na dobytí Berlína se počítalo s tím, že po jeho ovládnutí bude odtud část sil 1. ukrajinského frontu ihned usměrněna k úderu od severu na Prahu, kam měla současně postupovat i vojska 2. ukrajinského frontu od jihovýchodu (od Brna) a vojska 4. ukrajinského frontu od východu (od Ostravy).

Počátkem května 1945 probíhala sověsko-německá fronta v českých zemích a v jejích okolí takto: bez většího pohybu vedla severně Čech a Moravy od styku sovětských a amerických vojsk na řece Muldě u Wurzeny přes předmostí sovětských vojsk na západním břehu Labe u Riesy, severozápadně Mišně, severozápadně a severně Drážďan, severně Budyšina, severně Zhořelce, dále přes Slezsko a přes Osoblažský výběžek ke Krnovu. Odtud k jihovýchodu a k jihu byla fronta v rámci ostravské a doznívající bratislavsko-brněnské operace v pohybu, a to k 5. květnu na čáře severovýchodně Krnova, západně Opavy, západně Moravského Berouna, východně Šternberka, asi 15 kilometrů severovýchodně Olomouce, jižně Města Libavé, jihozápadně Fulneku, severovýchodně Suchdola, severně Nového Jičína, severně Příbora, východně Frenštátu p. Radhoštěm, jihovýchodně Rožnova p. Radhoštěm, západně Vsetína, západně Slušovic, Gottwaldova, Kroměříže, Kojetína, severně Nezamyslic, severně Vyškova ke Kuřimí. Odtud k jihozápadu a k jihu byla fronta v podstatě v klidu, a to na čáře obcházející ve vzdálenosti asi 10—20 kilometrů od severu, severozápadu, západu a jihozápadu Brna, západně Rosic, východně Oslavan, a dále jihozápadně Ivančic k Pohořelicům a východně Hrušovan k rakouské Laa a.d.Th. a potom na jih k podunajskému městu Stockerau asi 10 kilometrů severozápadně od Vídně.

Na uvedeně čáře se bránily proti sovětským vojskům čtyři a půl nepřátelské armády, z nichž dvě byly tankové, ovšem jen podle názvu. Uskupeny byly ještě

s dalšími vojsky do dvou skupin armád, které podléhaly společnému velení generála polního maršála Ferdinanda Schörnera.

V českých zemích a v jejich bezprostředním okolí se v rámci pražské operace bránila proti útoku tří sovětských frontů na čáře dlouhé téměř 500 kilometrů nepřátelská vojska v celkové hodnotě 62 divízi polních vojsk, k nimž je nutné ještě připočítat různé zápolní jednotky, útvary a svazky v celkové hodnotě dalších asi 18 divízi. Byla to tedy celkem hodnota asi 80 divízi, uskupených do 16 sborů. Dohromady to bylo asi 900 000 vojáků, vyzbrojených 9700 děly a minomety, 2200 tanky a útočnými děly, asi 1000 bojovými letouny a dostatkem munice.

K obraně nepřítel plně využíval příznivých vlastností horského terénu českých zemí a jejich okolí, četných předem připravených obranných postavení, do značné míry tvořených železobetonovými stálými pevnostmi i menšími pevnůstkami, které pocházely z československého pohraničního opevnění ze druhé poloviny třicátých let. V rozsáhlé míře využíval i vycucené práce místního obyvatelstva k vybudování různých polních opevnění i četných zátarasů.

K vedení pražské operace vyčlenilo sovětské vrchní velení značné síly a prostředky. Bylo to 18 vševojskových armád, 3 tankové armády, 1 jezdeckomechanizovaná skupina (rovněž v síle armády), 4 letecké armády, 6 tankových a mechanizovaných sborů a 3 jezdecké sbory. K tomu je nutné připočítat ještě jednu další vševojskovou armádu, poutanou likvidováním obklíčeného silného nepřátelského uskupení ve Vratislavi, dále dvě rumunské armády, jednu polskou armádu a 1. československý armádní sbor v SSSR. Celkem bylo do pražské operace zasazeno 180 divízi a brigád s 24 500 děl a minometů, více než 2100 tanků a samohybných děl, asi 4000 bojových letounů. Tak se podařilo vytvořit zhruba dvoj až trojnásobnou převahu sil a prostředků nad nepřítelem, a to v živé síle 2,3:1, v divíziích 2,2:1, v tancích a samohybných (útočných) dělech 1:1 a v letectvu 4:1. Přitom sovětské vrchní velení soustřeďovalo převahu sil a prostředků na rozhodující směry, především na oba směry hlavního úderu, které se sbíhaly od severozápadu (od Drážďan) a od jihovýchodu (od Brna) v centru a hlavními cíli operace v Praze.

Zničení nepřítel v českých zemích a v jejich okolí mělo být dosaženo velkou obklíčovací operací skupiny tří frontů — 1., 4. a 2. ukrajinského, k níž průběh fron-

ty vytvářel příznivé podmínky. Operace měla být uskutečněna formou několika sbíhavých úderů z různých stran k Praze — od severozápadu (od Drážďan, které ovšem bylo nutné napřed dobýt, přes Krušné hory a České Středohoří), od severu (od Zhořelce přes Liberec a Mladou Boleslav), od východu (od Ostravy přes Hradec Králové) a od jihovýchodu (od Brna přes Jihlavu).

1. ukrajinský front maršála Sovětského svazu I. S. Koněva měl útočit na dvou směrech na Prahu, a to od severozápadu a od severu (od Drážďan a od Zhořelce) a na jednom dalším směru k obklíčení Drážďan od severovýchodu. Přitom hlavní úder mělo vést silné úderné uskupení, jehož jádro tvořily dvě tankové a tři vševojskové armády, které mělo z předmostí na Labi u Riesy severozápadně Drážďan překročit Krušné hory a rychlým postupem přes Teplice proniknout od severozápadu do Prahy. Sem mělo současně postoupit od jihovýchodu, od Brna přes Jihlavu, i hlavní úderné uskupení 2. ukrajinského frontu maršála Sovětského svazu R. J. Malinovského, jehož jádro tvořila jedna tanková armáda, jedna jezdeckomechanizovaná skupina a tři vševojskové armády. Tím mělo být obklíčeno jádro Schörnerova silného německého uskupení a přinuceno ke kapitulaci.

V rámci pražské operace se počítalo i s obklíčením a s likvidací dílčího uskupení nepřítel, rovněž ze sestavy Schörnerovy skupiny armád „Mitte“, které se stáhlo po porážce u Ostravy počátkem května k Olomouci. To měla uskutečnit vojska 4. ukrajinského frontu armádního generála A. I. Jeremenka vstřícnými údery v součinnosti s pravým křídlem 2. ukrajinského frontu. Po ovládnutí Olomouce měla vojska 4. ukrajinského frontu postupovat na západ směrem na Prahu a přispět tak ke zdárnému dokončení pražské operace.

Celá pražská operace měla být zabezpečena vytvořením rozsáhlého vnějšího obklíčovacího kruhu, a to postupem pravého křídla 1. ukrajinského frontu z předmostí na Labi u Riesy směrem na Chemnitz (dnes Karl Marx-Stadt), Karlovy Vary a Plzeň a levého křídla 2. ukrajinského frontu z jižní Moravy a severovýchodního Rakouska směrem na České Budějovice a na Lince. To mělo zabránit nepřátelským vojskům, aby ustoupila z Čech a jejich okolí na jihozápad do Bavorska a západního Rakouska do amerického zajetí.

Podle původních plánů měla být pražská operace zahájena postupnými údery na

jednotlivých směrech, a to ve dnech 7. až 8. května roku 1945, přičemž hlavní uskupení 1. a 2. ukrajinského frontu měla vyrazit společně v pondělí 7. května. Jejich útok na Prahu měl trvat asi pět až šest dní a první sovětské tanky měly proniknout do Prahy v pátek 11. nebo v sobotu 12. května.

Plánovaná pražská operace však byla uspišena dvěma závažnými událostmi. Byl to jednak pokus západních velmocí obsadit proti původním dohodám postupem od západu co největší část Čech s Prahou. Dále to bylo Květnové povstání českého lidu, které se postupně rozhořovalo v prvních květnových dnech na celé dosud okupované části českých zemí a vyvrcholilo 5. května ozbrojenými akcemi v Praze.

Obsazení co největší části Čech a především Prahy, hlavního města Československa, by značně posílilo vliv západních velmocí v celé střední Evropě na uspořádání poválečných poměrů u nás, na upevnění kapitalismu a na obnovení buržoazní demokratického zřízení. To by uvítala československá odbojová i tzv. alibistická buržoazie, která se stále nemohla smířit s osvobozováním naší vlasti Sovětskou armádou. Z podobných úvah vyrůstaly i plány reakčních kruhů v „protektorátu Čechy a Morava“, snažící se k udržení svého vládnoucího postavení dosáhnout v posledních dnech války toho, aby americké jednotky překročily západní hranice Československa a vstoupily do Prahy dříve než Sovětská armáda.

Tyto úvahy a naděje vyplývaly z toho, že již od dubna stály na západních hranicích Československa jednotky 3. americké armády, které koncem měsíce vstoupily i na naše státní území a 27. dubna obsadily Cheb. Původní čára styku, na níž se měl postup sovětských a amerických vojsk zastavit, aby nedošlo ke vzájemnému pomíchání jednotek a k palbě do řad spojenců, která byla předběžně stanovena na společných jednáních v prvních měsících roku 1945, se měla Československu vyhnout a měla vést po jeho západních hranicích. Proto americké jednotky po jejich dosažení nepokračovaly v postupu na naše území, ale stočily se k jihovýchodu do Bavorska a Rakouska.

Koncem dubna, po proniknutí americko-britských vojsk do severního a jihovýchodního Německa, byla „demarkační čára“ upravena tak, že měla probíhat od Wismaru při pobřeží Baltského moře na střední tok Labe, dále po řece Muldě, po západních hranicích Československa do Rakouska a odtud se měla východně Lince

stočit na jih k Terstu. Současně sovětské velení, které v té době již připravovalo plány k pražské operaci, souhlasilo s tím, aby americké jednotky vstoupily i na západní území Československa, ovšem jen po čáru Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice. Jinak hrozilo nebezpečí, že by americké jednotky byly zasaženy připravovaným úderem postupujících sovětských vojsk.

O několik dní později se západní velmocí pokusily posunout demarkační čáru v Evropě ještě více na východ, hlavně v Československu. Dne 4. května, den před plným propuknutím Květnového povstání českého lidu a v průběhu závěrečných příprav sovětských vojsk k zahájení pražské operace, vydal vrchní velitel spojeneckých vojsk na západní frontě generál D. Eisenhower 3. americké armádě rozkaz, aby dva její sbory zahájily ráno 5. května postup z jihovýchodního Německa do Čech, a to až k Vltavě a Labi. Jeho hlavní snahou přitom bylo proniknout na naléhání tehdejšího britského ministerského předsedy W. Churchilla do Prahy. Protože věděl o přípravě pražské operace a byl si vědom nebezpečí, jemuž se americké jednotky vystaví postupem do jejího operačního prostoru, oznámil toto své rozhodnutí také sovětskému velení. Na jeho okamžitý protest ještě téhož dne, tj. večer v pátek 4. května, se jednotky obou amerických sborů, 5. a 12., ve dnech 5. a 6. května postupně zastavily na dohovořené čáře Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice. Před západními velmocemi totiž ještě vystávala potřeba zachovat si spojení s protifašistické koalice se Sovětským svazem, s jehož pomocí počítaly při závěrečném útoku na Dálném východě proti japonsku.

Dosavadní rychlý vývoj událostí na evropském válečném frontě, postupné osvobozování Československa Sovětskou armádou, vstup sovětských vojsk na Moravu a zejména rozdrácení hlavních nepřátelských sil v severním Německu, vyvolávaly na zbytku dosud okupované části českých zemí mohutný rozmach národně osvobozenického hnutí. V Čechách a na Moravě se již od konce dubna prudce vzrůstal otevřený odpor proti okupantům a v prvních květnových dnech přerůstal v jednotlivých místech v celonárodní povstání, které vyvrcholilo 5. května v Praze. Hrozilo mu však velké nebezpečí.

V českých zemích a v jejich nejbližším okolí se totiž i počátkem května roku 1945 stále ještě bránilo před postupem Sovětské armády téměř milionové a velmi dobře vyzbrojené nepřátelské uskupení.

Pod velením generála polního maršála Schörnera toto uskupení odmítlo podrobit se bezpodmínečné kapitulaci, která byla po předběžných dohovorech ve francouzské Remeši definitivně podepsána 8. května roku 1945 v Berlíně představiteli hlavního velení Sovětské armády, amerických, britských a francouzských ozbrojených sil a zástupci nové německé vlády velkoadmirála Dönitze. Kapitulace měla vejít v platnost o půlnoci z 8. na 9. května roku 1945, kdy měla být na dosažených čarách zastavena palba a německé jednotky zde měly složit zbraně.

V naději, že dojde v poslední chvíli k rozkolu uvnitř protifašistické koalice a že bude vytvořena jednotná protisovětská fronta imperialistických států, však německá vojska i v době své úplné porážky a naprostého rozkladu fašistického zřízení v Německu nadále kladla vytrvalý odpor postupujícím jednotkám Sovětské armády. To proto, že se chtěla vyhnout kapitulaci před Sovětskou armádou a snažila se odejít na západ a na jihozápad do americko-britského zajetí. Proto se také i nadále houževnatě bránila v českých zemích a v jejich okolí, snažila se ještě před příchodem Sovětské armády projít přes naše území do jižního Německa a do západního Rakouska a tam se vzdát do zajetí vojsk západních velmocí. Do cesty se jim však postavilo povstání českého lidu, hlavně v Praze, které proto chtěly stále ještě silně a dobře vyzbrojené zbytky fašistických vojsk krvavě potlačit.

V kritické chvíli zachránil těžkou situací Květnového povstání českého lidu okamžitý zásah Sovětské armády. Sovětské velení vyslyšelo volání pražského rozhlasu o pomoc a úspěšilo připravovaný útok do českých zemí.

Po úspěšném průzkumu bojem ráno v neděli 6. května zahájilo hlavní úderné uskupení 1. ukrajinského frontu maršál I. S. Koněva se souhlasem sovětského vrchního velitele J. V. Stalina severozápadně od Drážďan již po poledni toho dne útok ve směru přes Krušné hory ku Praze. To bylo umožněno rychlým přesunem sovětských vojsk, hlavně dvou tankových armád, v prvních květnových dnech od Berlína na jih k Labi. Příštího dne, 7. května, se k útoku připojilo i další úderné uskupení 1. ukrajinského frontu postupem od Zhořelce do severních Čech. Téhož dne přešly po rychlém přeskupení do útoku i hlavní síly 2. ukrajinského frontu maršála R. J. Malinovského a zahájily postup od Brna přes Jihlavu ku Praze. Také úder 4. ukrajinského frontu armádního generála A. I. Jeremenka byl ihned usměrněn přímo na západ

ku Praze, ačkoli jeho hlavní síly byly v té době vázány těžkými boji o Olomouc, kterou se jim podařilo osvobodit teprve 8. května. V příštích dnech se pak k útoku postupně připojovaly i ostatní síly všech tří frontů. Přitom se boji v severních Čechách v sestavě 1. ukrajinského frontu zúčastnily jednotky 2. polské armády generálporučíka K. Świerczewského a v sestavě 4. ukrajinského frontu postupovaly přes Moravu na západ jednotky 1. a 4. rumunské armády sborových generálů V. Antanasia a N. Dăskăleska.

Po půlnoci z 8. na 9. května, kdy měla vejít v platnost ustanovení o bezpodmínečné kapitulaci německých fašistických vojsk, pronikly již svazky Sovětské armády na všech čtyřech rozhodujících operačních směrech hluboko vpřed. Tankové útvary hlavního úderného uskupení 1. ukrajinského frontu na drážďanském směru překročily československé hranice v Krušných horách, pronikly do prostoru měst Teplice, Duchcov, Bílina, Most a čelní jednotky postoupily dokonce přes Loupy až ke Slanému a před Lovosice téměř až k Veltrusům. Na zhořeleckém směru dosáhly sovětské útvary severních hranic Čech, kam současně pronikly po úspěšném obchvatu Drážďan i jednotky 2. polské armády. Hlavní síly 2. ukrajinského frontu na jihozápadní Moravě pronikly k Třebíči a současně levé křídlo frontu oslobodilo Znojmo. Svazky 4. ukrajinského frontu na severní Moravě postoupily na čáru Frývaldov (Jeseník), Šumperk, Olomouc, východně Prostějova.

Protože německé jednotky i nadále odmítaly složit zbraně a vyskytly se dokon-

ce případy zavraždění sovětských parlamentářů, pokračovaly svazky Sovětské armády plnou silou na celé frontě v útoku. Přitom již v noci na 9. května pokračovaly v postupu od severozápadu předsunuté oddíly 3. a 4. gardové tankové armády generálplukovníků P. S. Rybalka a D. D. Lejjušenka a ještě před svítáním, mezi 1. a 3. hodinou ranní ve středu 9. května, dosáhly tehdejších okrajů Prahy. Během dopoledne toho dne, kdy sem postupně dorazily i další sovětské tankové jednotky, bylo město plně osvobozeno.

Jednotky Sovětské armády, především rychlé skupiny frontů i některých armád, dorazily do Prahy v nejvyšší čas, neboť zde stále zběsile řádily po zuby vyzbrojené jednotky vojsk SS, zatímco hlavní síly německého wehrmachtu utíkaly na jihozápad a na jih. Naše obyvatelstvo proto v Praze i všude po cestě s velkým nadšením a se záplavou květů vítalo osvoboditele. V příštích dnech dorazila do Prahy i další vojska Sovětské armády a její tankové jednotky vytvářely ochrannou clonu kolem města proti možnému útoku fašistických vojsk. Současně sovětské jednotky postupně pronikaly až na čáru styku s americkou armádou v západních a jižních Čechách a kromě toho uzavíraly a stahovaly i vnitřní okruh obklíčení nepřítelů na severovýchodu země. Boje na našem území trvaly pak ještě další tři dny. Teprve 12. května roku 1945 byly poslední větší zbytky fašistických vojsk úplně zničeny nebo zajaty.

K posledním větším bojům došlo v noci z 11. na 12. května roku 1945 u Milína nedaleko Přibramí. Bylo to v době, kdy se již celá Evropa a s ní i převážná část světa začínala vzpamatovávat z hrůz druhé světové války, jejíž předešlá i závěr na evropském válečném postihly české země.

Pražskou operací, rychle a úspěšně uskutečněnou Sovětskou armádou během šesti dní na ploše téměř 100 000 km², byly zmařeny plány fašistů vytvořit si z českých zemí nedobytnou pevnost a základnu k příštím možnému útoku na východ proti Sovětskému svazu, který zamýšleli uskutečnit po předchozím uzavření separátního míru a po navázání spojení se západními velmocemi. Díky rychlému postupu sovětských vojsk se nepříteli nepodařilo zachytit se ani na Českomoravské vrchovině, ani na řekách Labe a Vltava proti úderu od východu, ani v Krušných horách

proti útoku od severozápadu. České země se tak nestaly předpolím připravované „alpské pevnosti“, ale staly se jevíštěm úplného zničení posledních velkých zbytků fašistických vojsk, rozdrčených Sovětskou armádou, před níž nechtěly za žádnou cenu kapitulovat.

A byly to stále ještě značně početné a dobře vyzbrojené „zbytky“. Vždyť v průběhu pražské operace zajala Sovětská armáda na 860 000 nepřátelských vojáků, mezi nimiž bylo 60 generálů, ukořistila na 9500 děl a minometů, více než 1800 tanků, více než 1100 letadel, téměř 18 500 kulometů,

přes 76 000 aut, asi 500 skladů vojenského materiálu aj. Jen rychlý zásah Sovětské armády znemožnil nepříteli použít je proti Květnovému povstání.

Vítězstvím Sovětské armády v poslední velké vojenské operaci druhé světové války na evropském válčišti — v pražské operaci, k níž se pojilo i zničení nepřátelského uskupení v Rakousku, kde bylo zajištěno dalších asi 180 000 německých vojáků, vyvrcholilo nejen přímé osvobození Československa, ale současně skončily i ozbrojené akce za druhé světové války

na evropském válčišti. Moc a nadvláda fašistických okupantů v polovině Evropy byla zlomena a vyvrácena, současně byly vytvořeny příznivé podmínky pro nerušené přerůstání národně osvobozeneckého boje našeho lidu do národní a demokratické revoluce. Rozhodným a nekompromisním postojem sovětského velení byla také odvrácena hrozba zneužití našich zemí k rozněcování rozporů uvnitř protifašistické koalice. Byly zmařeny i plány reakčních vládnoucích kruhů na západě k obnovení moci kapitalistů a posílení panství buržoazie v osvobozeném Československu.